

10, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conuiujs. Qui deuorant domos uiduarum, simulant longam orationem, hi accipient damnationem maiorem. ¶ Prius dictum est, quo pacto obseruantes miserunt qui se iustos simulant. Erant ergo hypocritæ, sed simulati ac tecti. Et proinde dominus, qui occulta cognoscit, quales essent, aperte detexit ad populum. Sic omnia peccata, quantuncumque tecta fuerint, erunt detecta coram omnibus angelis, sanctisque cœlorum. Et talium fugiendam esse conuersationem uitæque imitationem habet Matthæus capite uigesimo tertio, numero ducentesimo undecimo: & Marcus capite duodecimo, numero septuagesimo quarto. Et quod dominus dicebat: id non erat ut illos infamaret, sed ut alij a tali uita cauerent. Attendite (inquit) a scribis, caute ab illis, & maxime qui talium erant morum, quales eos describit. Non simus ergo ambitiosi, curiosi, superflui in uestibus, non appetentes auræ popularis, non ambientes inter alios primas dignitatis partes, non captantes in conuiujs prima loca, non simulatione sanctitatis simplicium corda fallentes, & hoc quidem auaritiæ gratia: quia hos mores odit deus, & grauissimo punit supplicio: iustus enim est. Sed in omnibus simus modesti, humiles, ueraces, benefici, liberales & misericordes: & ita dilecti a domino, æternum uitabimus supplicium, & nos uitæ beatorum aptos reddemus, immo ipse reddet: quæ nobis sua quidem bonitate largiatur pater æternus per CHRISTVM saluatorem nostrum. Cui laus, decus, & imperium in omnia secula seculorum, Amē.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

Respiciens autem, uidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites. Vidit autem & quædam uiduam pauperulam, mittentem æra minuta duo. Et dixit: Verè dico uobis, quia uidua hæc pauper, plus quàm omnes misit. Nam omnes hi ex abundantia sibi, miserunt in munera dei: hæc autem ex eo quod deest illi, omnē uictum suum quem habuit, misit. ¶ Et quibusdā dicentibus de templo quod bonis lapidibus & donis ornatū esset, dixit: Hæc quæ uidetis, uenient dies in quibus nō relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. Interrogauerunt autem illum, dicentes, Præceptor, quando hæc erunt: & quod signum, cum fieri incipient? Qui dixit: Videte ne seducamini. Multi enim uenient in nomine meo, dicentes, quia ego sum, & tempus appropinquauit. Nolite ire post eos. Cū autem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri. Oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis, Surget gens cōtra gentem, & regnum aduersus regnū: & terræ motus magni erūt per loca, & pestilentia, & fames, terroresque de cœlo, & signa magna erunt. Sed ante hæc oīa, iniiciēt uobis manus suas, & persequētur, tradētes in synagogas & custodias, trahētes ad reges & præfides propter nomē meum. Continget autem uobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus uestris nō præmeditari quemadmodū respōdeatis. Ego enim dabo uobis os & sapientiā, cui non poterūt resistere, & contradicere omnes aduersarii uestri. Trademini autem a parentibus & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficiēt ex uobis. Et eritis odio omnibus hominibus

propter nomen meum. Et capillus de capite uestro non peribit. In patiētia
 165 uestra possidebitis animas uestras. ¶ Cum autē uideritis circundari ab exer-
 citu Hierusalem: tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius. Tūc qui 25
 in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in medio eius, discedant: & qui in
 regionibus, non intrent in eā: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur oīa
 quæ scripta sunt. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.
 Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic. Et cadēt in ore
 gladii, & captiui ducētur in omnes gentes. Et Hierusalem calcabitur à gen 30
 tibus, donec impleātur tēpora nationū. Et erunt signa in sole & luna & stel-
 lis, & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum,
 arescentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ superueniēt uni-
 uerso orbi. Nam uirtutes cælorum mouebuntur. Et tunc uidebunt filiū ho-
 minis ueniētē in nube cū potestate magna & maiestate. His autē fieri inci- 35
 pientibus, respicite & leuate capita uestra: quoniam appropinquat redem-
 166 ptio uestra. ¶ Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam & omnes arbo-
 res. Cum producant iam ex se fructum, scitis quoniam propè est æstas. Ita
 & uos cū uideritis hæc fieri, scitote quoniam propè est regnum dei. Amē di-
 co uobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiāt. Cælū & ter 40
 167 ra trāsibunt: uerba autem mea non transibunt. ¶ Attēdite autem uobis, ne
 fortè grauentur corda uestra in crapula & ebrietate, & curis huius uitæ: & su-
 perueniet in uos repētina dies illa. Tāquam laqueus enim superueniet in
 oēs, qui sedēt super faciē omnis terræ. Vigilate itaq; omni tēpore orātes, ut
 digni habeamini fugerē ista omnia, quæ futura sunt, & stare ante filiū homi 45
 168 nis. ¶ Erat autē diebus docēs in tēplo: noctibus uero exiens, morabatur in
 monte qui uocatur Oliueti. Et omnis populus manicabat ad eum in tem-
 plo, audire eum.

ANNOTATIONES BREUES L. CIRCA LITERAM CAP. XXI.

3	mittentem * εκεῑ ibi	ἀναθήμασι			& signa de cælo
6	ex eo quod deest εκ τοῦ ὑπερήματος ex defectu,	9	destruatur καταλυθήσεται	17	trahentes ἀγομένους
	expenuria	10	dissoluatur		cum ducemini
6	uictum – suum βίον substantiam	10	quando * οὐρ̄ igitur fieri incipient? μέλλει ταῦτα γίνεσθαι	19	præmeditari – quemadmodum
6	misit. * ταῦτα λέγων 13 ἔφώνη. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούει, ἀκούετω.	15	nondum οὐκ	19	respondeatis. ἀπολογηθήσεται
	hæc dicens	15	non	20	defensionem
	clamabat, Qui habet	15	terroresq; φόβητέ	20	resistere et cōtradicere ἀνταπῆρ̄ οὐκ ἀντιστήσεται
	aures ad audiēdum,		& terriculamenta	21	cōtradicere neq; resi- aduersarij uestri. (stere διαντικείμενοι ὑμῶν
7	donis (audiat. 16	16	de cælo & signa		aduersantes uobis
				21	Trademini

21	Trademini autē * κη &	ἐθνῶν			suspicite
22	odio	gentium	32	37	Videte
	μισοῦμενοι	terrīs			ἴδετε
	odio habiti	τῆς γῆς			anceps ad ind. & imp.
	* ὑπὸ ab	singulare.		37	ficulneam
22	oibus— hominibus	pressura	32		τὴν συκκῆν
23	peribit.	συνοχῆ			ficum
24	possidebitis	coartatio		38	ῥαδουκίαν ἐκ τοῦ καρποῦ,
	ἀπολυταί	præ confusione	32		προβάλωσιν ἡδὴ
	κτῆσασθε	ἐρ' ἀπορίαν			iam proruperint,
	perit	in perplexitate			iam gemmaverint
	possidete	sonitus	32	38	quoniam * ἡδὴ iam
	præsentia.	ἠχούσης		42	ne forte
23	patientia	resonantis			μήποτε
	τῆ ὑπομονῆς	quæ superuenient	33		nequando
	tolerantia	τῶν ἐπερχομένων		42	huius uitæ,
24	exercitu	eorū quæ superueniēt			βιωτικῆς
	στρατοπέδων plurale.	uniuerso orbi.	33	42	superueniat
28	nutrientibus	τῆ οἰκουμένη			ἐπίση
	θιλαζούσαις	orbi terrarum,			ingruat
	lactantibus	terræ habitatæ		45	digni habeamini
29	pressura	mouebuntur.	34		καταξιωθῆτε
	ἀνάγκη	σαλευθήσονται			digni reddamini
	necessitas	agitabuntur,		46	morabatur
	uis	quatientur			ἠυλίξετο
29	populo huic.	potestate— magna	35		diuersabatur
	ἐν τῷ λαῷ τούτῳ	maiestate.	35	47	Oliueti.
	in populo hoc	δόξης			ἐλαιῶν
29	cadent—in	gloria			oliuarum
29	ore	* πολλῆς multa		47	manicabat
	acie	respicite	36		ὄρθρισε
31	nationum.	ἀνακρίψατε			manebat

COMMENTARIUS IN CAPVT VIGESIMV PRIMVM.

Vbdi Lucas historiam uiduæ pauperculæ, quæ etiam supra uires liberalis erat, dicens. **C**Respicens autem, uidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites: uidit autem & quandam pauperculam mittentem æra minuta duo. Et dixit: Verè dico uobis, quia uis dua hæc pauper, plus quàm omnes misit. Nam omnes hi, ex abundantia sibi miserunt in munera dei: hæc autem ex eo quod deest illi, omnē uictū suum quem habuit, misit. **C**Hæc de uidua, historia, iam apud Marcū cap. duodecimo, numero septuagesimo quinto est expressa. Neq; hic quicquam adiicit Lucas, in quo diutius sit insistendum. Subiungit itaque de ijs, qui admirabantur structuram templi, & de interrogationibus eorum, dicens. **C**Et quibusdam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus & donis ornatum esset, dixit: Hæc quæ uidetis, uenient dies, in quibus nō relinquetur lapis supra lapidem, qui non destruat. Interrogauerunt autem illum, dicentes: Præceptor, quādo hæc erunt, & quod signū cum fieri incipiēt? Qui dixit: Videte ne seducamini. Multi enim uenient in nomine meo, dicētes: quia ego sum, & tēpus ap-

» propinquauit: Nolite ire post eos. Cum autem audieritis praelia & seditiones, nolite
 » terreri. Oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis: Surget
 » gens contra gentem, & regnū aduersus regnū: & terræ motus magni erūt per loca,
 » & pestilentia & fames, terroresq; de cælo, et signa magna erūt. Sed ante hæc omnia
 » iniiciēt uobis manus suas, & persequent tradētes in synagogas & custodias, trahētes
 » ad reges & præfides propter nomen meum: continget autem uobis in testimonium,
 » Ponite ergo in cordibus uestris non præmeditari quemadmodum respōdeatis. Ego
 » enim dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes
 » aduersarij uestri. Trademini autem à parentibus & fratribus & cognatis & amicis, et
 » morte afficient ex uobis. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.
 » Et capillus de capite uestro non peribit. In patiētia uestra possidebitis animas uestras.
 ¶ Similia ijs quæ hic dicuntur, habet Matthæus cap. uigesimo quarto, numero 227.
 & Marcus cap. decimotertio, numero 77. Sed isti de exteriori tēpli ornatu loquun-
 tur, Lucas uero de interiori. Illud autem ædificium templi quod admirabantur, non
 erat id solum quod extructum fuerat sub Esdra & Zorobabele, sed & augmentum
 illud magnificum quod ei adiecerat Herodes temporibus Augusti Cæsaris: quod ex
 Iosepho capite ultimo libri quintidecimi de antiquitatibus cognoscitur, Et qui exte-
 riorem admirabantur ornatum, id maxime admirabantur, quod adiecerat Herodes:
 quod ex ijs quæ cap. secundo Ioannis, numero 20. per dei gratiam dicentur, manife-
 stius apparebit. Hinc discere possumus, decere templum dei spirituale, nō solum ex-
 terius apparere ornatū, sed & interius, & longè quidē magis: quod designabat illud
 tam externū, quàm internum templi materialis ornamētum. Et cum dicitur, Et donis
 ornatum: dona hic dicuntur ἀναθήματα, id est dona illa cerea, argentea, aurea, gem-
 mata, & quæq; preciosa, quæ templis appendebantur, uota, populū deuotionem ac
 pietatem testantia, quibus similia nostris quoque temporibus multis in tēplis uifun-
 tur. Sed illa istis ob id meliora, quod illa soli deo offerebantur: ista autem aut raro, aut
 nunquam deo offeruntur. O bone IESŪ, uia & ueritas, libera ignorantiam nostram
 à mendacio maligni, & à faucibus rugientis præparati ad escam. Da sentire te esse li-
 beratorem omnium: quia qui id sentiunt, & ad unum se conuertunt, non tangit eos
 tormentum malitiæ. ô pura, ô sancta, ô uera religio te solum respicientium, & in pā-
 tre aeterno, & in te filio & in spiritu sancto, uno solo superbenedico, mirifico, omnipo-
 tente deo oculos figentium (ut figuntur oculi ancillæ in manibus dominæ suæ) do-
 nec miserearis ipsorū: quia tu es uera, immo plus quàm uera medela, & salus omnium.
 Illa tamen anathemata, id est donaria quæ ornabant templum, carpenda non erant:
 quia (ut dictum est) soli deo erant oblata, sacrataq;. Et utinam nūc omnia corpori do-
 mini, quod est uerum dei templum semper deo inhabitatū, et ideo unicum sanctū san-
 ctorum, quod sacramentaliter in templis materialibus nobis relictum est uifendum,
 apponerentur. Illic enim deberent omnia ἀναθήματα appendi: illic soli deo uota repo-
 ni, illic fides, fiducia, charitas, deuotio, pietas, & adoratio exhiberi: quia sic errare non
 contingit. At ibi, quod sciam, nulla uifuntur. Ergo si deuotione ducaris, & uelis sa-
 crum donum offerendo, benedicēdæ ab omni generatione matris eius opem implo-
 rare, aut apostoli, aut martyris, aut denique sancti cuiuspiam cultoris dei, qui fortè in-
 ferioris sit ordinis, pietas & amor te ante sanctum sanctorum cum tuo anathemate
 perducant. Ibi adores, ibi opem implores, ibi oblatum relinquant, aut suspendas tuum
 anathema, rogādo regem gloriæ, ut dignetur illos pro te audire. Hæc est Christiano-
 norum uia: quam qui sequuntur, spiritu dei monstrante nō errāt. Hæc olim erant ue-
 tus arca, uetus manna, uetus altare: sed typica ac umbratilia, at nunc hæc omnia noua
 in una unius ueritatis luce. Hæc spiritus, qui omnes uult saluos fieri, & dicere suadet,
 & uult cordibus hominum esse impressa, ut omnes suā intelligāt salutem, Et proinde
 ne fortè

Psal. 122.

ne forte aliter faciendo erretis, mementote sententiæ Pauli ad Coloffenses, dicentis: Ne tetigeritis, neq; gustaueritis, neq; cōtractaueritis, quæ sunt omnia in interitū ipso usu, secundū præcepta & doctrinas hominū: quæ sunt rationē quidē habentia sapien-
 tiæ in superstitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, nō in honore aliquo ad saturitatē carnis. Non ad parcendū (inquit) corpori. Sed cui corpori? Sanè corpori CHRISTI, in quo omnia mēbra ad unum colliguntur, & uno spiritu uiuunt, qui est spiritus CHRISTI, soliq; deo unitiuus. Et quid est, Nō in honore aliquo ad saturitatem carnis: nisi ad satietatem sensus carnalis, qui semper ad multitudinem prolabitur, quæ quo maior est, eo minus satiare potest: Vnus enim est, qui omnia implet, omnia perficit, omnia satiat. Et cum circa calcem huius literæ adiungitur, Et capillus de capite uestro non peribit: aduerte quod caput nostrum, CHRISTVS dominus. Capilli, qui ipsum in hac uita quomocuncq; adornant, etsi mēbra corporis non sint præcipua: qui omnes, ut alio loco dicitur, numerati sunt. Si igitur hi, qui solum capillorū uice fungi dicuntur, non peribūt: quanto minus qui membra corporis necessaria sunt, fuerunt, aut erunt: quales apostoli, discipuli, & qui illis in sanctis illis officijs succedūt: Subdit Lucas signum, quod testante domino erat euenturū, cum esset desolanda sancta ciuitas, quæ dicebatur Hierusalē, sed terrestris, dicens. ¶ Cum autem uideritis circumdari ab exercitu Hierusalē, tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in medio eius, discedant: & qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladij, et captiui ducentur in omnes gētes. Et Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora nationum. Et erunt signa in sole, & luna, & stellis: & in terris pressura gētium, præconfusione sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient uniuerso orbī. Nam uirtutes cœlorum mouebuntur. Et tunc uidebunt filium hominis, uenientem in nube cum potestate magna & maiestate. His autem fieri incipientibus, respicite & leuate capita uestra, quoniam appropinquat redemptio uestra. ¶ Hoc desolationis indicium tetigit Matthæus cap. uigesimo quarto, numero 228. & Marcus cap. tertiodecimo, numero 77. Et uidetur hic Lucas quodammodo interpretari, id quod à Matthæo & Marco dictum est abominatio desolationis loci sancti, sanctæ ciuitatis desolationem, quæ horrenda admodū fuit, & abominanda: tū quod à principe idololatriæ facta sit, qui abominatio cultoribus dei sanctis, et prophetis erat: tū quod horrendū sit audire mulieres, etiā in sancta ciuitate pueros suos infantes coxisse, coctosq; mandisse (quo tempore lamētationis Hieremiæ oraculū impletum est: Manus (inquit) mulierum misericordium coxerūt filios suos, facti sunt cibus earum, in cōtritione filiarū populī mei) tot cædes enormes in templo cōmissas esse: & illud post tot nefanda facinora, tandē miserabiliter cōflagrasse, nulla religionis, nulla loci sancti habita ratione. Et quod hic dicitur, Erunt signa in sole & luna & stellis: id expresserunt Matthæus & Marcus, dicentes quod sol obscurabitur, & luna nō dabit lumen suum, & stellæ cadēt de cœlo. Sed additur hic, cū hæc fient, pressurā gentium mirabilē futurā, motis etiā ac turbatis inferioribus elementis: nam quomodo motis superioribus potētij, quales sunt uisibilis sol, luna & stellæ, nō mouerētur inferiores? Quid si inuisibiles & supercœlestes? etsi id, καὶ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, id est, Etenim potestates cœlorum concutientur, dictum de potestatibus cœlestibus uideatur. Mare resonabit, quatiens fluctus, arua erunt sterilia, tabescēt homines præ timore & expectatione eorum quæ superueniēt: non uni quidem regioni, nō uni plagæ terræ, sed uniuerso orbī: nam & tunc potestates cœlestes commouebuntur: & (ut inquit Petrus) cœli magno impetu trāsient: elemēta uero calore soluen-
 2. Petr. 1.

quot, & quicumque in illa die liberabuntur, non erit suæ ipsorum cautionis, non suæ diligentiae ac operum: sed præcipuæ protectionis, liberationis que diuinæ: tametsi cautio, uigilantia, oratioque cooperabuntur. Deinde subiungit Lucas. ¶ Erat 168
 autem diebus docens in templo: noctibus uero exiens morabatur in monte, qui uocatur Oliueti: & omnis populus mane ibat ad eum in templo audire eum. ¶ Dicebat in templo. Hic enim erat, de quo apud Iohel. 2. dicitur: Filia sion exultate, & lætamini in domino deo uestro: quia dedit uobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad uos hyembrē matutinum, & serotinum, sicut in principio. Et hi dies quibus erat docens in templo, erant dies ab insigni ingressu ipsius in Hierusalem, usque ad tempus cœnæ paschalis, & diem passionis. Et noctu, siue comederet in Bethania aut alibi, siue non, se recipiebat in montem, ut mane paratior esset ut descenderet in templum ad officium sibi à deo patre traditum peragendum. Et summo mane populus ibat in templum magno cum desyderio ut audiret eum, quod Lucas sic dicit, πᾶς ὁ λαὸς ὄρεθη εἰς αὐτόν, id est, Omnis populus mane surgebat, de luce uigilabat, diluculo ibat ad ipsum. Quod & in uetustis codicibus Latinis sic habetur, Omnis populus mane ibat ad eum. Vnde arbitror in nostris codicibus illas duas dictiones, mane ibat, in unam manicabat, conflatas, deprauatas que. Diuina autem prouidentia fiebat, ut populus præueniret eum in templum: ut qui insidias illi intentabant, suo conatu frustrarētur. Surgamus igitur & nos ad eum mane, & diluculo adeamus cor nostrum, quod est templum eius, si purum, mundum, sanctumque est: & tunc astantes ei uidebimus, quoniam non uolens iniquitatem deus ipse est. Quem honorificemus, quem glorificemus, cuius solam uoluntatem quæramus: quia ipse salus nostra, uita nostra, lux nostra per æternum patrem nobis misericorditer communicata. Cui per ipsum, & cum ipso & spiritu sancto omnis laus, honor & gloria, in omnia seculorum secula. Amen. psal. 5.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

Propinquabat autē dies festus azymorum, qui dicitur pascha, & quærebant principes sacerdotum, & scribæ quomodo eum interficerent: timebant uero plebem. Intrauit autē satanas in Iudam, qui cognominabatur Scarioth, unum de duodecim, & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotū, & magistratibus, quemadmodū illū traderet eis. Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniā illi dare: & spondit. Et quærebat opportunitatē, ut traderet illū sine turbis. ¶ Venit autē dies azymorū, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrū & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut māduce 170
 mus. At illi dixerunt: Vbi uis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus uobis in ciuitatem, occurret uobis homo amphoram aquæ portans, sequimini eum in domum, in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister, Vbi est diuersorium ubi pascha cū discipulis meis manducē? Et ipse ostendet uobis cœnaculum magnum stratum: & ibi parate. Euntes 171
 autem inuenerūt sicut dixit illis: & parauerunt pascha. ¶ Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim apostoli cū eo. Et ait illis: Desyderio desyderari hoc pascha manducare uobiscū antequā patiar. Dico enim uobis, quia ex hoc non māducabo illud, donec impleatur in regno dei. Et accepto cali-